

GES	Journal of Geography and Environmental Studies, 11 (44), Winter 2023 https://ges.iaun.iau.ir ISSN: 2008-7845 20.1001.1.20087845.1401.11.44.11.4
-----	--

Research Article

Variables and Criteria Affecting Passive Defense in the Face of the Threat of Social Unrest

Ayati Fard, Abbass

PhD. Candidate, Department of Architecture, Nour Branch, Islamic Azad University, Nour, Iran.

Nayyeri Fallah, Siyamak (Corresponding Author)

Assistant Professor, , Department of Architecture, Nour Branch, Islamic Azad University, Nour, Iran.

E-Mail: si.nayyeri@iau.ac.ir

Khalili, Akram

Assistant Professor, Department of Architecture, Nour Branch, Islamic Azad University, Nour, Iran.

Azimi Amoli, Jalal

Associate Professor, Department of Geography, Nour Branch, Islamic Azad University, Nour, Iran.

Abstract

People-centered threats have a special place in passive defense. These threats come not from a foreign enemy but from one of the most valuable assets - the people. By acknowledging non-violence in the face of this type of threat, the science of passive defense, is one of the most appropriate ways to deal with these threats. In this regard, the five goals defined in this science express the need for comprehensive and specialized knowledge of variables and their nature, and by recognizing the variables, the possibility of monitoring and evaluating them and thus predicting and managing the crisis is provided. The main purpose of this study is to extract and prioritize macro variables affecting passive defense with emphasis on people-centered threats. This research descriptively-analytically and during the field survey process, first with the tools of library study and interviews, the variables are extracted and then prioritizes them in the range of threats of people in passive defense. In the research process, eight macro variables were extracted, the first priority being related to the domestic policy variables, and among its sub-variables, the political legitimacy variable has a higher priority than the other variables. The macro variable of social criteria is in the second priority, and among its five subsets, the variable of class balance has a higher priority than other variables. The results of the study strongly emphasize the importance of non-physical variables in the face of people-centered threats.

Keywords: Passive defense, Variable, People-centered threats, AHP.Method.

Citation: Ayati Fard, A.; Nayyeri Fallah, S.; Khalili, A.; Azimi Amolim J. (2023), Variables and Criteria Affecting Passive Defense in the Face of the Threat of Social Unrest, Journal of Geography and Environmental Studies, 11 (44), 178-191. Dor: 20.1001.1.20087845.1401.11.44.11.4

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author (s), with publication rights granted to Journal of Geography and Environmental Studies. This is an open – access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

مقاله پژوهشی

متغیرها و معیارهای مؤثر بر پدافند غیرعامل در مواجهه با تهدید ناآرامی‌های اجتماعی در محدوده کشور ایران^۱

عباس آیاتی‌فرد

دانشجوی دکتری معماری، واحد نور، دانشگاه آزاد اسلامی، نور، ایران

سیامک نیری فلاح*

استادیار گروه معماری، واحد نور، دانشگاه آزاد اسلامی، نور، ایران

اکرم خلیلی

استادیار گروه معماری، واحد نور، دانشگاه آزاد اسلامی، نور، ایران

جلال عظیمی آملی

دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد نور، دانشگاه آزاد اسلامی، نور، ایران

چکیده

تهدیدات روبه گسترش مردم‌محور، جایگاه ویژه‌ای در میان تهدیدات پدافند غیرعامل دارند که نه از جانب دشمن خارجی بلکه از طرف یکی از ارزشمندترین دارایی‌ها- مردم- واقع می‌شود و سازوکار مقابله با این تهدید پیچیده و حساس است. با پذیرش ضرورت عدم خشونت ورزی در مواجهه با این تهدید، علم میان‌رشته‌ای پدافند غیرعامل با ماهیت غیرنظامی خود یکی از مناسب‌ترین روشها برای مواجهه با ناآرامی‌های اجتماعی ذیل تهدیدات مردم‌محور است. در این راستا، اهداف پنج‌گانه تعریف شده در این علم - با اولویت‌بازدارندگی - ضرورت شناخت جامع و تخصصی متغیرها و ماهیت آنها را بیان می‌دارد و با شناخت متغیرها، امکان پایش و ارزیابی آنها و در نتیجه پیش‌بینی و مدیریت مطلوب بحران فراهم می‌گردد. هدف کلان این پژوهش، استخراج و اولویت‌بندی متغیرهای کلان مؤثر بر علم پدافند غیرعامل با تأکید بر تهدیدات مردم‌محور، با رویکرد بازدارندگی و با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP) است. با تأکید بر اهمیت فرآیند تعریف متغیرها، این پژوهش به روش توصیفی - تحلیلی با ابزار مطالعه کتابخانه‌ای و مصاحبه به استخراج فهرست اولیه متغیرها پرداخته و پس از تدقیق فهرست به کمک پرسشنامه نیمه‌باز، به اولویت‌بندی آنها به روش مقایسات زوجی بر مبنای نظر نخبگان می‌پردازد. در فرآیند انجام پژوهش، هشت متغیر کلان استخراج گردید که اولویت اول مربوط به متغیر کلان سیاست داخلی بوده و در میان زیرمجموعه‌های آن، متغیر مشروعیت سیاسی از اولویت بالاتری نسبت به سایر متغیرها برخوردار است. نتایج پژوهش ضمن تأکید بر ارتباط اندام‌وار پدافند غیرعامل با طیف وسیعی از علوم دیگر، بر اهمیت متغیرهای غیرکالبدی در مواجهه با تهدیدات مردم‌محور شدیداً تأکید دارد.

کلمات کلیدی: پدافند غیرعامل، متغیر، تهدیدات مردم‌محور، تحلیل سلسله مراتبی.

تاریخ ارسال: ۱۴۰۱/۰۲/۱۹

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۴/۱۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۴/۲۵

نویسنده مسئول: سیامک نیری فلاح، استادیار گروه معماری، واحد نور، دانشگاه آزاد اسلامی، نور، ایران. si.nayyeri@iau.ac.ir

^۱ مقاله حاضر مستخرج از رساله دکتری نویسنده اول است که با راهنمایی نویسندگان دوم و سوم و مشاوره نویسنده چهارم در دانشگاه آزاد اسلامی واحد نور در حال انجام است.

مقدمه

مردم به عنوان ارزشمندترین دارایی در پدافند غیرعامل (سند پدافند شهری، ۶ و ۱۶: ۱۳۹۹) و یا بخشی از مردم، در شرایط خاص ممکن است خود به عنوان عامل تهدید و ناامنی عمل نمایند. این اتفاق خصوصاً زمانیکه حجم قابل توجهی از جمعیت در آن مشارکت داشته باشند، ممکن است الزاماً ناشی از انگیزه‌های آشوبگرانه و مخرب نبوده و بیشتر ماهیت اعتراض و ناراضی داشته باشد ولی در این وقایع که تحت عنوان تهدیدات مردم محورد در محدوده علم پدافند غیرعامل قرار می‌گیرند، ناامنی و آسیب، اتفاقاتی شایع هستند که در شرایط بحرانی ناشی از ناآرامی‌ها به وقوع می‌پیوندند.

در اهداف پنجگانه تعریف شده برای پدافند غیرعامل (شامل: افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب‌پذیری، تداوم فعالیت‌های ضروری، تسهیل مدیریت بحران، ارتقای پایداری ملی) بازدارندگی در اولویت اول نسبت به سایر اهداف قرار گرفته است. بدیهی است که تحقق بازدارندگی، مطلوب‌ترین اتفاق در میان سایر اهداف پدافند غیرعامل است چرا که در یک اقدام پیش‌دستانه، از هرگونه آسیب و تبعات ناشی از آن به دارایی‌های مادی و غیرمادی جلوگیری شده است. با تأکید بر رویکرد بازدارندگی در پژوهش حاضر، به یکی از شایع‌ترین وقایع امنیتی پرداخته شده است: ناآرامی‌های اجتماعی که در زمره تهدیدات مردم محورد قرار دارند و همواره در کشورهای مختلف اتفاق می‌افتد و گستردگی آن به گونه‌ایست که کمتر کشوری از وقوع این پدیده در امان باشد. به عنوان مثالی برای این ادعا، اعتراضات موسوم به جلیقه‌زرها در فرانسه، بهار عربی و ناآرامی‌های ناشی از کمبود آب در کشور ما تنها نمونه کوچکی از آمار بزرگ این نوع از تهدیدات است. برخورد سخت و خشونت‌آمیز با این وقایع می‌تواند دامنه بحران را گسترده‌تر کند و منجر به حرکت‌های فراگیری شود که اساساً کنترل آن از عهده حکومت خارج شود از این رو علم پدافند غیرعامل بر مبنای روش‌های غیرنظامی می‌تواند نقش کلیدی در پایش، پیش‌بینی، مدیریت و حل و فصل این نوع از بحران‌ها و عوامل تولید آنها داشته باشد.

سؤالات این تحقیق عبارت است از: چه متغیرهایی در تهدیدات مردم محورد (اجتماعی) در پدافند غیرعامل مؤثر است؟ و اولویت بندی این متغیرها چگونه است؟

روش تحقیق

پژوهش حاضر، از لحاظ هدف، کاربردی و به لحاظ ماهیت و روش از نوع توصیفی - تحلیلی است که با روش تحقیق ترکیبی (کمی - کیفی) به پژوهش پیرامون متغیرهای مؤثر بر پدافند غیرعامل در محدوده تهدیدات مردم محورد می‌پردازد. بنابر ماهیت تحقیق، رویکرد کیفی، جایگاه ویژه‌ای در فرآیند انجام پژوهش دارد. ابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش به صورت، مطالعات کتابخانه‌ای، مصاحبه (نیمه ساختاریافته) و پرسش‌نامه (نیمه باز) بوده است. پرسش‌نامه پس از تدوین اولیه متغیرها (مستخرج از متون) و به موازات، انجام مصاحبه با صاحب‌نظران (تدوین اولیه فرضیه‌ها - آزمون مقدماتی) تهیه شده و ابزاری برای سنجش فرضیه‌ها (متغیرها) و شامل دو بخش: پرسش‌های بسته گزینه‌ای و پرسش‌های باز بوده است.

نمونه‌گیری مطابق آمار ارائه شده در جدول ۷ در فرآیند انجام این پژوهش در دو مرحله انجام شد: در ابتدا پس از انجام مطالعات کتابخانه‌ای و نیاز به انجام مصاحبه به منظور تهیه فهرست اولیه متغیرها و پس از آن در مرحله سنجش فرضیه‌ها (جدول نهایی متغیرها و امتیازدهی در نرم‌افزار). جامعه آماری برای هر دو مرحله نمونه‌گیری، متشکل از متخصصان مبحث پدافند غیرعامل در داخل کشور است. لذا برای هر دو مرحله، از روش نمونه‌گیری غیر تصادفی (هدفمند) به روش گلوله برفی استفاده شده است. دلیل دیگر استفاده از این روش، ماهیت کیفی داده‌هاست. هدف از نمونه‌گیری در مرحله اول، انجام مصاحبه باهدف تهیه لیست اولیه متغیرهاست. در مرحله دوم هدف از نمونه‌گیری، انجام آزمون با ابزار پرسش‌نامه به منظور تدقیق، دسته‌بندی و امتیازدهی معیارها به روش مقایسات زوجی بوده است.

پیشینه پژوهش

روش تحلیل سلسله مراتبی و مقایسات زوجی در دهه‌های اخیر در پژوهش‌های گسترده‌ای مورد استفاده قرار گرفته است. در جدول شماره ۱ بخشی از پژوهش‌های انجام شده و مرتبط ارائه شده است.

جدول (۱): پیشینه پژوهش.

ردیف	محققان	سال	متغیرهای پژوهش	محتوای پژوهش / روش تحقیق
۱	صابر کدخدا زاده	۱۳۹۹	وسعت ساختمان، ارتفاع از سطح زمین، اهمیت سیاسی، امدادسانی، اهمیت نظامی، موقعیت در شهر، تعداد سکنه	پژوهش ارائه الگویی نوین را در ساخت مجتمع‌های مسکونی از منظر آمایش سرزمینی با رویکرد پدافند غیرعامل ارائه می‌دهد که به روش تحلیل سلسله مراتبی AHP انجام شده است.
۲	مدیری و سایرین	۱۳۹۵	شورش، تروریسم، اختلالات داخلی و خرابکاری، اعتصاب، اطلاعات کذب، حمله دشمن یا جنگ	پژوهش، مدیریت ریسک در بحران‌های انسان‌ساخت با رویکرد پدافند غیرعامل را ارائه کرده که با استفاده از مدل ANP و مدل هازوپ انجام شده است.
۳	عبداله زاده فر	۱۳۹۹	ایمنی و امنیت، کالبدی و زیست‌محیطی، ابعاد فرهنگی و اجتماعی، اقتصادی	پژوهش تبیین نقش و جایگاه امنیت شهری در پدافند غیرعامل را بررسی کرده است. در این پژوهش از روش دلفی و نرم‌افزار SPSS استفاده شده و در نهایت متغیرها بر اساس وزن دهی اولویت‌بندی شده‌اند.
۴	حجت‌الله رشیدکلویر	۱۳۹۸	مدیریت مبتنی بر پیشگیری، مدیریت مبتنی بر آمادگی، مدیریت مبتنی بر مواجهه، مدیریت مبتنی بر بازسازی و توانمندسازی	عنوان پژوهش "ارزیابی الزامات پدافند غیرعامل در راستای برنامه‌ریزی مدیریت بحران در حوزه مدیریت شهری اردبیل" است و با استفاده از نرم‌افزار SPSS و Amos مؤلفه‌های پژوهش اولویت‌بندی شده‌اند.
۵	علیخانی و سایرین	۱۳۹۸	ساختار کالبدی، شبکه دسترسی، شبکه‌های زیرساختی، ساختار اجتماعی، ساختار اقتصادی، مراکز پرخطر، مراکز مذهبی-فرهنگی، مراکز سیاسی-امنیتی و مدیریتی	ارائه مدل ارزیابی جامع آسیب‌پذیری پهنه‌های شهری به تفکیک لایه‌های تشکیل دهنده شهر با رویکرد پدافند غیرعامل
۶	پریزادی و سایرین	۱۳۹۹	اجتماعی-اقتصادی و مدیریتی، کاربری، مسکن، تأسیسات و تجهیزات، حمل‌ونقل و ترافیک	بررسی و تحلیل تمهیدات پدافند غیرعامل در شهر سقز در رویکردی تحلیلی
۷	جعفری زاده و حمزه	۱۳۹۸	اداره پدافند غیرعامل شهری (راهبردها و سیاست‌ها، مدیریت و رهبری، سرمایه انسانی، ساختار سازمانی) فناوری-دانش و فنون (فناوری نوین، فناوری-دانش و فنون) طرح و برنامه‌ریزی (اجرای طرح‌ها، کنترل و ارزیابی) زیرساخت پشتیبانی (استحکامات و سازه‌های پدافند غیرعامل شهری، اعتبارات، تجهیزات پدافند غیرعامل شهری)	مؤلفه سازی پدافند غیرعامل شهری در مقابله با تهدیدات آینده
پژوهش‌های خارجی				
۸	Bielai, S., Morozov, I., & Tylchik, V.	۲۰۱۹		در تحقیقی با عنوان: "رویکرد نوآورانه به شرایط بحرانی، نظارت بر عوامل با منشأ اجتماعی و اقتصادی که امنیت اوکراین را به خطر می‌اندازد" ضمن تشریح مفهوم "پایش شرایط بحران" مدلی را برای نظارت، ارزیابی و پیش‌بینی تهدیدات امنیت ملی اوکراین با منشأ اقتصادی و اجتماعی، با روش تحقیق "تحلیل محتوی" پیشنهاد دادند
۹	Kronfeld, M. J.	۲۰۱۸	تروریسم، قاچاق مواد مخدر، تغییرات آب و هوایی، ناحیه شمالگان، مدیریت ترامپ	در پایان‌نامه دکتری با عنوان "تعریف و اولویت‌بندی تهدیدها در دوران پس از جنگ سرد و تحول سیاست امنیت ملی آمریکا"، با روش تحقیق ترکیبی، پنج متغیر اصلی مؤثر بر امنیت ملی آمریکا را بررسی کرده است.
۱۰	Byun, G., & Ha, M. K.	۲۰۱۹	نظارت طبیعی، نظارت مکانیکی و تقویت خوانایی به ترتیب سه معیار مهم در این پژوهش معرفی شدند.	در تحقیقی با عنوان "تجزیه و تحلیل شاخص‌های ارزیابی ایمنی در برابر جرم در فضای باز عمومی شهری با استفاده از AHP" با استفاده از نظر نخبگان، شاخص‌ها را استخراج و اولویت‌بندی کردند.

واکاوی مفهوم امنیت با تأکید بر بعد اجتماعی امنیت

طیف گسترده‌ای از تهدیدات در پدافند غیرعامل وجود دارد. در این میان، تهدیدات مردم‌محور به دلیل ماهیت خاص آن که ناشی از وقوع تهدید از یک منبع داخلی است از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است چرا که به کارگیری روش‌های سخت و خشونت‌آمیز در مواجهه با توده مردم معترض، ممکن است نتایج نامطلوب از جمله افزایش نارضایتی‌های اجتماعی را به همراه داشته باشد. از این رو

می‌بایست با کنکاش و تحقیق، ضمن بررسی عمیق و عالمانه این پدیده حساس و ریشه‌یابی عوامل مؤثر در وقوع این نوع از تهدید، راهکارهای مناسب، کم‌هزینه و مطلوب را در مواجهه با آن به کار برد. در این بخش از پژوهش به عنوان مرور ادبیات تحقیق، به ریشه‌یابی مفهوم امنیت با تأکید بر امنیت اجتماعی می‌پردازیم و از طرح مباحثی که در پژوهش‌های مشابه به کرات تشریح شده، از قبیل مفهوم پدافند غیرعامل و روش تحلیل سلسله‌مراتبی صرف‌نظر می‌نماییم. همچنین مباحث این بخش از پژوهش تأکیدی است بر میان‌رشته‌ای بودن علم پدافند غیرعامل (اصغریان جدی، ۱۳۸۳).

مباحث بسیار گسترده‌ای پیرامون مفهوم پیچیده امنیت طرح شده است. در چارچوب موضوع این پژوهش و به عنوان مدخلی بر مفهوم امنیت باید گفت که باری بوزان امنیت را به معنی «محافظت در مقابل خطر، احساس ایمنی و رهایی از تردید» تعریف می‌کند (بوزان، ۱۳۹۷: ۵۲). لئو اشتراوس، امنیت را به معنای اولیه آن یعنی صیانت نفس می‌داند. او معتقد است امنیت یکی از مسائلی است که «دولت» به خاطر آن به وجود آمده است. به این معنا که ضرورت اساسی ایجاد و تأسیس دولت، استقرار و حفظ امنیت در اجتماع بوده است (جهانتاب، ۱۳۹۰). بحث امنیت در هر زمانی معنای خاص داشته، گاه تنها معنای «حفظ جان و صیانت نفس» (در اندیشه هابز) داشته و زمانی دیگر «حفظ اموال و دارایی» (در اندیشه لاک) به معنای آن اضافه شده است (لئو اشتراوس، ۱۳۹۳: ۶۲) از نظر ولفرز، امنیت در معنای عینی فقدان تهدید در برابر ارزش‌های کسب‌شده را مشخص می‌کند و در معنای ذهنی فقدان ترس و وحشت را علیه ارزش‌ها معین می‌نماید (Wolffers, 1962: 150). آنچه در این پژوهش از معنای گسترده و اثر امنیت مدنظر است، ابعادی از این اصطلاح است که در ارتباط با مفهوم اجتماع و نارضایتی‌های اجتماعی باشد. لذا تلاش می‌شود ضمن دسته‌بندی نظریه‌های طرح‌شده در این حوزه، مطالب مرتبط با پژوهش از میان مباحث، استخراج گردد. لذا ارتباط متغیرهایی که در جداول ۲ الی ۶ طرح خواهد شد با پدافند غیرعامل در اشتراک با واژه کلیدی امنیت مورد بررسی قرار گرفته و هدف استخراج مستدل متغیرهای مورد نظر پژوهش و متعاقب آن، اولویت‌بندی و دسته‌بندی متغیرهاست.

صاحب‌نظران علوم مختلف از جمله علوم سیاسی، جامعه‌شناسی، روانشناسی اجتماعی و مدیریت راجع به امنیت و احساس امنیت نظریه‌های مختلفی ارائه نموده‌اند، در این میان، صاحب‌نظران جامعه‌شناسی را می‌توان به دودسته کلاسیک و معاصر تقسیم نمود (جهانتاب، ۱۳۹۰). نظریه‌های صاحب‌نظران جامعه‌شناسی کلاسیک با تأکید بر چارچوب پژوهش حاضر در جدول شماره ۲ ارائه شده است.

جدول (۲): امنیت از منظر جامعه‌شناسی کلاسیک

ردیف	نظریه پرداز	نظریه امنیتی	متغیر دفاعی قابل استخراج
۱	کارل مارکس	با تحول در نیروها و روابط تولید و در نتیجه پیدایش طبقه‌ای نو، مبارزه طبقاتی میان طبقات اصلی جامعه درمی‌گیرد و عملاً نظم و امنیت حاکم بر جامعه به هم می‌خورد و از این رو به نظر مارکس و انگلس تاریخ جوامع موجود تاکنون تاریخ مبارزه طبقاتی بوده است.	تبادل در طبقات اجتماعی طبقات اجتماعی پایدار
۲	امیل دورکهایم	امنیت را می‌توان وضعیتی توصیف کرد که در آن همبستگی اجتماعی وجود داشته و افراد به جهت پابندی به عقاید و احساسات مشترک ملزم به رعایت حقوق دیگران باشند تأکید بر مفهوم آتومی یا گسیختگی.	نظام اورگانیک اجتماعی جامعه اورگانیک
۳	ماکس وبر	مشروعیت که مظهر میزان پذیرش ذهنی - درونی قدرت حاکم در نزد افراد جامعه است. مشروعیت قانونی در عصر مدرن. اقتدار که به معنای اعمال قدرت مشروع است.	بروکراسی به عنوان مظهر عقلانیت مدرن بر مبنای عقلانیت ابزاری
۴	مید	امنیت توانایی حفظ شرایطی است که هر فرد در آن با آگاهی و تفسیرگری دخالت کرده و با توجه به کنش دیگران و تفسیر خویش، کنش خویش را آگاهانه می‌سازد. کنش متقابل نمادین	کنش اجتماعی آگاهانه
۵	نیل اسملسر	در نتیجه اختلال در همبستگی اجتماعی، مکانیسم‌های همبستگی از جذب پیچیدگی‌های فزاینده قاصر می‌شوند.	همبستگی اجتماعی پایدار

منبع: یافته‌های نگارندگان

مفهوم امنیت در نظریات صاحب‌نظران جامعه‌شناسی معاصر نیز جایگاه ویژه‌ای دارد. این موضوع خصوصاً از این زاویه اهمیت دارد که این افراد، مقتضیات جهان معاصر را درک کرده و نظریات آن‌ها عطف به وقایع معاصر طرح شده است. این نظریات با تأکید بر چارچوب پژوهش حاضر در جدول شماره ۳ ارائه شده است.

جدول (۳): امنیت در نظریات صاحب‌نظران جامعه‌شناسی معاصر

ردیف	نظریه پرداز	نظریه امنیتی	متغیر دفاعی قابل استخراج
۱	ساموئل هانتینگتون	نابسامانی‌های سیاسی بیش از همه از دگرگونی سریع اجتماعی مایه می‌گیرند.	سیاست پویا نهادسازی
۲	میشل فوکو	نظم اجتماعی، نظم گفتگویی، انضباط رابطه دوسویه دانش و قدرت	گفتگو
۳	چارلز جانسون	عدم ثبات در جامعه نتیجه پیدایش عدم هماهنگی میان محیط و ارزش‌هاست.	محیط پایدار
۴	ما نوتل کاستلز	جامعه شبکه‌ای؛ تکنولوژی ارتباطات و اطلاعات، امکان ظهور جامعه شبکه‌ای را فراهم آورده که افراد و جوامع را در درون قالب‌های تازه، هویت‌های جدید می‌بخشد.	شبکه متعادل
۵	آنتونی گیدنز	بازاندیشی، از یک سو عملی است که پایه هر نوع نظم تثبیت شده را سست می‌کند و از سوی دیگر با توجه به حجم وسیع و سریع تغییرات به عنوان ابزاری برای کنترل این تغییرات است.	بازاندیشی
۶	پارسونز	امنیت به بررسی خطرات و تهدیداتی می‌پردازد که در یگانگی جامعه اختلال ایجاد می‌نماید و باعث ناهماهنگی میان خرده سیستم‌های جامعه می‌شوند.	وحدت ملی
۷	آنتونیو گرامشی	نقش اندیشمندان/ روشنفکران و جنبش‌های اجتماعی، تضعیف هژمون غالب و عامل ناامنی و حرکت از وضع موجود به سوی وضع مطلوب است.	رسالت اندیشمندان/ روشنفکر
۸	کین بوث و ریکارد وین جونز	آزاد کردن مردم به عنوان فرد فرد انسان‌ها و گروه‌های بشری از عوامل بازدارنده اجتماعی فیزیکی اقتصادی و سیاسی	توسعه آزادی‌های مشروع
۹	هابر ماس	جامعه‌ای بهتر از طریق ارتباطات و مشارکت فعال که در دموکراسی‌ها متجلی است	مشارکت اجتماعی / کنش ارتباطی / گفتگو
۱۰	جورجیو آگامبن	شرط شکل‌گیری فضای اعمال قدرت حاکمیت را وضعیت استثنایی در جامعه می‌داند. اما خاطر نشان می‌کند که این وضعیت در زمانه ما تبدیل به وضعیتی دائمی شده است.	-
۱۱	اسلاوی ژیزک	تلاش برای ایجاد نظم اجتماعی راه به محافظه‌کاری یا تمامیت‌خواهی خواهد برد.	فرهنگ عامه

منبع: یافته‌های نگارندگان

مفهوم امنیت در نظریات صاحب‌نظران روانشناسی اجتماعی نیز قابل پیگیری است. در این جا به دو نظریه‌پرداز در این حوزه در جدول شماره ۴ اشاره می‌شود.

جدول (۴): امنیت در نظریات صاحب‌نظران روانشناسی اجتماعی

ردیف	نظریه پرداز	نظریه امنیتی	متغیر دفاعی قابل استخراج
۱	پیتیریم سوروکین	سرکوب درازمدت غرائز موجب اعتراض فرد می‌گردد.	کنش متقابل اجتماعی پویایی فرهنگ
۲	الکسی دو توکویل	توکویل رفاه را عامل نارضایتی، پرخاشگری، بی‌نظمی و ناامنی می‌داند.	قدرت اجتماعی

منبع: یافته‌های نگارندگان

صاحب‌نظران علوم سیاسی نیز مطالب فراوانی در خصوص مفهوم امنیت از بستر این علم طرح کرده‌اند. در جدول شماره ۵ نظریات پنج نفر از صاحب‌نظران در این حوزه ارائه شده است.

جدول (۵): امنیت در نظریات صاحب‌نظران علوم سیاسی

ردیف	نظریه پرداز	نظریه امنیتی	متغیر دفاعی قابل استخراج
۱	رابرت ماندل	حفظ مشروعیت سیاسی و هویت فرهنگی از طریق وارد کردن توده‌ها به فرآیند سیاست‌گذاری.	مشارکت سیاسی
۲	باری یوزان	ابعاد پنجگانه امنیت: امنیت نظامی، سیاسی، اقتصادی، زیست محیطی و جامعه‌ای	جامع‌نگری
۳	ال و بور	جامعه، هدف مرجع امنیت است.	جامعه پایدار
۴	والتر لیپمن	حفظ امنیت در گرو حفظ ارزش‌های محوری جامعه است.	نظام ارزشی
	لرنی	امنیت بستر ساز توسعه و تعالی است.	امنیت ذهنی - احساس امنیت
۵	عمید زنجانی	مفهوم امنیت، مصونیت از تعرض و تصرف اجباری بدون رضایت است.	حفظ حقوق مشروع

منبع: یافته‌های نگارندگان

مضاف بر افراد صاحب‌نظر، مکاتب فکری نیز در حوزه امنیت متناسب با مثنی و اصول فکری خود، نظریاتی طرح کرده‌اند در این بخش از پژوهش، از نه مکتب مختلف، مفاهیم مرتبط با پژوهش حاضر طرح و در انتها مباحث طرح شده در مکتب اسلام نیز ارائه می‌گردد.

جدول (۶): مفهوم امنیت در مکاتب فکری

ردیف	مکتب	نظریه امنیتی	متغیر دفاعی قابل استخراج
۱	مکتب امنیتی اثباتی	جهان معاصر، جهانی فرا مدرن با دستور کاری سنتی است.	قدرت سخت
۲	مکتب امنیتی انتقادی	امنیت زمینه‌وند به‌شمار می‌آید و برای درک معنای آن لازم است بستر اجتماعی به‌مثابه فضای اصلی مولد امنیت مورد توجه قرار گیرد	سیاق اجتماعی
۳	مکتب امنیتی تفسیری	تلقی امنیت به‌مثابه یک عمل اجتماعی، نفوذ به لایه فعالیت اجتماعی، اطلاع از ضوابط اجتماعی، فهم معانی مقوم و بالاخره کشف مفاهیم بنیادین.	پیچیدگی ماهیت امنیت
۴	مکتب واقع‌گرایی	نتیجه مقدم بر فرآیند است. مثنی دموکراتیک هم ابزار مناسبی برای تأمین منافع ملی است.	نتیجه محوری
۵	مکتب ایدئالیسم	خردگرایی ایدئال با احیای حوزه وجدان به‌مثابه ستاد فرماندهی و دادگاه رفتار عمومی	آرمان خواهی
۶	مکتب لیبرالیسم	ثبات پایدار و برخورداری همگان از فرصت‌های برابر است.	حفظ حقوق اساسی انسان
۷	مکتب فمینیسم	مؤلفه جنسیت صرفاً یک بعد از ابعاد امنیت نیست، بنیان معادلات امنیتی به‌صورت ترکیبی از جنسیت مردان و زنان شکل می‌گیرد.	اجماع جنسیتی
۸	مکتب کپنهاک	نفی امنیتی ساختن موضوعات.	تنش‌زدایی
۹	مکتب جامعه‌گرایی	امنیت تضمین حیات، ضامن رضایت از زندگی و درک رهایی و زیبایی‌هاست به‌گونه‌ای که موجبات آسودگی خیال و آرامش شود.	توجه به اقلیت‌ها
۱۰	مکتب اسلام	جامعیت مفهوم امنیت	مفهوم وسیع

منبع: یافته‌های نگارندگان

تعریف متغیرهای پژوهش

استخراج متغیرها بخش مهمی از فرآیند انجام پژوهش حاضر است. انتخاب، دسته‌بندی، ادغام و یا حذف یک متغیر به‌طور مستقیم بر نتایج تحقیق تأثیر دارد و در صورت وجود کاستی و یا نقص در این مرحله، پژوهش از دستیابی به اهداف مورد نظر ناکام خواهد بود. بنابراین ضرورت، فرآیند تعریف متغیرها در مراحل ذیل صورت گرفت:

در مرحله اول بر اساس منابع اسنادی که چکیده‌ای از آن در این پژوهش ارائه گردید، فهرست اولیه متغیرها تهیه و به‌موازات، بر اساس روش دلفی و فراوانی تجمعی در مصاحبه با نخبگان، بر محتوای فهرست متغیرها اضافه شد. انجام مصاحبه به دلیل ماهیت کیفی واژه امنیت بوده است. در مرحله دوم به روش پرسشنامه نیمه‌باز، فهرست جامعی از متغیرها به دست آمد و در اختیار

کارشناسان و صاحب نظران قرار گرفت. پس از جمع بندی پرسشنامه اخیر، جدول شماره ۸ به عنوان فهرست نهایی متغیرها تعریف گردید. مضاف براین در فرآیند انجام عملیات تحلیل سلسله مراتبی و مقایسات زوجی از نظرات ۲۹ نفر به شرح جدول شماره ۷ از صاحب نظران استفاده شد.

جدول (۷): جامعه آماری خبرگان در تحلیل سلسله مراتبی

تعداد	تحصیلات	تخصص
۷	کارشناسی ارشد	پدافند غیر عامل
۵	دانشجوی کارشناسی ارشد	
۳	دکتری / دانشجوی دکتری	برنامه ریزی شهری / طراحی شهری
۳	دکتری / دانشجوی دکتری	علوم اجتماعی / علوم سیاسی
۴	دکتری / دانشجوی دکتری	روانشناسی / جامعه شناسی
۲	دکتری / دانشجوی دکتری	کارشناسان خبره (سایر رشته ها)
۵	کارشناسی ارشد	
۲۹	جمع	

جدول (۸): فهرست متغیرهای کلان مؤثر بر پدافند غیر عامل با تاکید بر ناآرامی های اجتماعی

ردیف	متغیر	زیر مجموعه	منابع
۱	سیاست داخلی	نظام سیاسی، تنش زدایی، توسعه آزادی های مشروع، قدرت نرم، مشروعیت سیاسی	فکوهی، ۱۳۹۲ 2011 Buzan, 2007; Nye
۲	معیارهای اجتماعی	همبستگی اجتماعی، نمودار جمعیت، وحدت ملی، نمودار مهاجرت، تعادل طبقاتی	بندرآباد و شاهچراغی، ۱۳۹۸؛ عضدانلو، ۱۳۹۴ 2007 Mayunga,
۳	سیستم امنیتی	احساس امنیت، قوای امنیتی، تجهیزات امنیتی، پوشش امنیتی، آموزش	یگانه، ۱۳۸۸ 2007 Kim & Barnett, ; 2016 Turner,
۴	نظام حقوقی	سلامت دستگاه قضا، قانون گرایی، اقتدار دستگاه قضا، استقلال دستگاه قضا، مشروعیت دستگاه قضا، بروکراسی قضایی	زیاری، ۱۳۹۶؛ کاتوزیان، ۱۴۰۰ Hart, 2007
۵	رسانه	ابزار رسانه، محتوای رسانه، پوشش رسانه ای	ساروخانی، ۱۳۹۵؛ سمی، ۱۳۹۶ 2011; Catherine et al, 2017 Nye
۶	اقتصاد	درآمد سرانه، رونق اقتصادی، نرخ بیکاری، امنیت اقتصادی، تورم،	بدری و همکاران، ۱۳۹۲؛ رمضان زاده و بدری، ۱۳۹۳؛ رضایی، ۱۳۹۲؛ رزاقی، ۱۳۹۴؛ بهن پور و مشیری، ۱۳۹۰ 2000; Buckle et al., 2007; Mayunga, 2010; Cutter et al.,
۷	نهادی	سلامت اداری، بروکراسی، شفافیت سازمانی، پاسخگویی مسئولان، سازمان های مردم نهاد، کار آیی، رویکرد سیستمی	گل محمدی، ۱۳۹۵؛ جزینی، ۱۳۹۷ 2009) Coaffee, ; 2003 Bruneau,
۸	علمی - فرهنگی	سواد و آگاهی، اخلاق، نظام آموزشی، ارزش های اعتقادی، ارزش های بومی، فرهنگ گفتمان	فکوهی، ۱۳۹۱؛ فکوهی، ۱۳۹۳؛ فکوهی، ۱۳۹۸؛ مدنی پور، ۱۳۹۱؛ براتی، ۱۳۹۲ Mead, 1953; Hart, 2007

منبع یافته های نگارندگان

مقایسات زوجی متغیرها

متغیرهایی که در جدول شماره ۸ معرفی شد، در این مرحله به روش تحلیل سلسله مراتبی اولویت بندی می گردد مقایسات بر این اساس شکل می گیرد که برای نمونه، متغیر «الف» چه مقدار اهمیت بیشتری نسبت به متغیر «ب» دارد. تقدم اهمیت طبق روال در این روش، بر اساس جدول ۹ مقیاسی انجام شده است.

فرآیند به دست آوردن وزن (ضریب اهمیت) گزینه ها نسبت به هر یک از زیر مجموعه ها شبیه تعیین ضریب اهمیت متغیرها نسبت به هدف است. در هر دو حالت، قضاوت ها بر مبنای مقایسه ی دودویی متغیرها یا و بر اساس مقیاس ۹ کمی "ساعتی" صورت پذیرفته و نتیجه در ماتریس مقایسه ی دودویی متغیرها ثبت شده و از طریق نرمالیزه کردن میانگین هندسی ردیف های این ماتریس ها، ضرایب اهمیت مورد نظر به دست آمد. در پژوهش حاضر از نرم افزار Expert Choice نسخه ی ۱۱ برای تحلیل ماتریس ها استفاده شده است.

اولویت‌بندی متغیرها

به منظور شناخت سلسله‌مراتب اولویت متغیرها، مطابق با روش AHP متغیرها مورد مقایسه‌ی زوجی قرار گرفتند که نتیجه‌ی این مقایسه به شرح جدول ۹ حاصل ارائه می‌گردد. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود بررسی نتایج به‌دست آمده، بیانگر آن است که متغیر سیاست داخلی، بالاترین امتیاز را داراست و بیشترین اهمیت را دارد. پس از آن نیز معیارهای اجتماعی حائز بیشترین اهمیت است.

جدول (۹): ماتریس مقایسات زوجی متغیرهای کلان پدافند غیرعامل با تأکید بر تهدید ناآرامی‌های اجتماعی

متغیر	رسانه	نهادهی	سیاست داخلی	معیارهای اجتماعی	نظام حقوقی	علمی- فرهنگی	اقتصاد	نظام امنیتی	وزن نهایی
رسانه									۰/۰۲۳
نهادهی									۰/۰۴۷
سیاست داخلی									۰/۳۳۱
معیارهای اجتماعی									۰/۱۲۳
نظام حقوقی									۰/۰۰۷
علمی- فرهنگی									۰/۱۵۷
اقتصاد									۰/۱۰۹
نظام امنیتی									۰/۰۳۲

منبع: یافته‌های نگارندگان

در ادامه به بررسی وضعیت زیرمجموعه‌های هر متغیر پرداخته و اولویت‌ها معرفی می‌شوند.

متغیر رسانه

متغیر رسانه به دلیل نقش فزاینده آن در جهت‌دهی به افکار عمومی (بورديو، ۱۳۹۴) و نیز گسترش فزاینده آن در شرایط فعلی اهمیت دارد. بنابراین اهمیت، در فرآیند انجام پژوهش برای این متغیر اصلی، سه زیرمجموعه تعریف شد که عبارت‌اند از: محتوای رسانه، پوشش رسانه و ابزار رسانه. و در این بخش سؤال این است که در شرایط تهدید ناشی از ناآرامی‌های اجتماعی و در مقایسه زوجی این متغیرها، کدام یک مؤثرتر است، و هدف، اولویت‌بندی این متغیرهای سه‌گانه ذیل متغیر اصلی رسانه است. نتایج در جدول ۱۰ ارائه شده است.

جدول (۱۰): ماتریس داوری مقایسه زوجی متغیر رسانه

متغیر	محتوای رسانه	پوشش رسانه	ابزار رسانه	وزن نهایی
محتوای رسانه				۰/۰۵۸
پوشش رسانه				۰/۷۳۵
ابزار رسانه				۰/۲۰۷

منبع: یافته‌های نگارندگان

متغیر نهادهی

نهادهای سازمان‌ها به دلیل ارتباط مستقیم با شهروندان نقش مؤثری در رضایت یا نارضایتی‌های اجتماعی ایفا می‌کنند. در این میان نهادهای زیرمجموعه دولت به عنوان نمایندگان حاکمیت که در ارتباط رودررو و مستقیم با توده مردم قرار می‌گیرند می‌توانند جایگاه مؤثری در افکار عمومی دارند. از طرفی دیگر نقش نهادهای مردم‌نهاد نیز در طرح و پیگیری مطالبات عموم یا قشر خاصی از مردم حائز اهمیت است. امروزه تفکر سیستمی (هینز، ۱۳۸۷) جایگاه ویژه‌ای در ساماندهی مدیریت و عملکرد نهادها و سازمان‌ها دارد. براساس مباحث مربوط به این متغیر، در مجموع، هفت زیرمجموعه برای متغیر نهادهی تعریف شد که عبارت است از: سلامت اداری، بروکراسی، شفافیت سازمانی، پاسخگویی مسئولان، نهادهای مردمی، کار آیی و رویکرد سیستمی. نتایج مقایسات زوجی در جدول ۱۱ ارائه شده است.

جدول (۱۱): ماتریس داوری مقایسه زوجی متغیر نهادی

متغیر	سلامت اداری	بروکراسی	شفافیت سازمانی	پاسخگویی مسئولان	نهادهای مردمی	کار آبی	رویکرد سیستمی	وزن نهایی
سلامت اداری		۴	۲	۳	۵	۶	۷	۰/۳۵۴
بروکراسی			۱/۳	۱/۲	۲	۳	۴	۰/۱۰۴
شفافیت سازمانی				۲	۴	۵	۶	۰/۲۴
پاسخگویی مسئولان					۳	۴	۵	۰/۱۵۹
نهادهای مردمی						۲	۳	۰/۰۶۸
کار آبی							۲	۰/۰۴۵
رویکرد سیستمی								۰/۰۳۱

منبع: یافته‌های نگارندگان

متغیر سیاست داخلی

مباحث فراوانی در علم سیاست مطرح شده که از آن جمله است: دولت، حاکمیت، سیاست، ملت، و قدرت (بشیریه، ۱۳۸۴). به دلیل خواستگاه داخلی تهدید مورد نظر در این پژوهش، سیاست داخلی به عنوان متغیر کلان این حوزه در فرآیند انجام پژوهش تعریف گردید که زیرمجموعه‌های آن عبارت است از: مشروعیت سیاسی، نظام سیاسی، تنش‌زدایی، توسعه آزادی‌های مشروع و قدرت نرم. لازم به ذکر است که در میان ۵ متغیر ذکر شده، به دلیل جامعیت مفهوم عبارت "قدرت نرم" (نای، ۱۳۹۲) علی‌رغم آنکه این متغیر همپوشانی‌هایی با سایر متغیرهای این مجموعه دارد اما به دلیل اهمیت راهبردی آن به عنوان یک متغیر مستقل، ذیل متغیر کلان سیاست داخلی طرح گردید. نتایج مقایسات زوجی در جدول ۱۲ ارائه شده است.

جدول (۱۲): ماتریس داوری مقایسه زوجی متغیر سیاست داخلی

متغیر	مشروعیت سیاسی	نظام سیاسی	تنش‌زدایی	توسعه آزادی‌های مشروع	قدرت نرم	وزن نهایی
مشروعیت سیاسی		۲	۳	۴	۵	۰/۴۱۹
نظام سیاسی			۲	۳	۴	۰/۲۶۳
تنش‌زدایی				۲	۳	۰/۱۶
توسعه آزادی‌های مشروع					۲	۰/۰۹۷
قدرت نرم						۰/۰۶۲

منبع: یافته‌های نگارندگان

معیارهای اجتماعی

در مجموع ۵ زیرمجموعه برای معیارهای اجتماعی تعریف شد که عبارت‌اند از: نمودار مهاجرت، وحدت ملی، تعادل طبقاتی، نمودار جمعیت و همبستگی اجتماعی. متغیر "نمودار مهاجرت" شامل مهاجرت روزانه (کار، آموزش و غیره) مهاجرت فصلی و مهاجرت دائمی می‌گردد و در مقایسه متغیر "وحدت ملی" با متغیر "همبستگی اجتماعی" متغیر اول عمدتاً ناظر بر مؤلفه‌های مدیریتی و سیاسی و متغیر دوم عمدتاً ناظر بر مؤلفه‌های کیفی اجتماعی شامل مواردی همچون اعتماد اجتماعی و سرمایه اجتماعی است. نتایج مقایسات زوجی در جدول ۱۳ ارائه شده است.

جدول (۱۳): ماتریس داوری مقایسه زوجی متغیر معیارهای اجتماعی

متغیر	نمودار مهاجرت	وحدت ملی	تعادل طبقاتی	نمودار جمعیت	همبستگی اجتماعی	وزن نهایی
نمودار مهاجرت		۱/۳	۱/۴	۲	۱/۲	۰/۰۹۷
وحدت ملی			۱/۲	۴	۲	۰/۲۶۳
تعادل طبقاتی				۵	۳	۰/۴۱۹
نمودار جمعیت					۱/۲	۰/۰۶۲
همبستگی اجتماعی						۰/۱۶

منبع: یافته‌های نگارندگان

متغیر نظام حقوقی

دستگاه قضایی به دلیل ماهیت بی طرفانه و مستقل، جایگاه مهمی در بروز نارضایتی‌های پنهان و آشکار اجتماعی دارد. این اهمیت همچنین به دلیل ماهیت مراجعه به این مجموعه است چراکه عمدتاً شاکیان و دادخواهان نیازمند دادخواهی در یک نظام حقوقی عادلانه هستند. رفتار این دستگاه همچنین تأثیر ویژه‌ای بر حاکمیت قانون (آگامین، ۱۳۸۷) و نظم در جامعه دارد. برای متغیر کلان نظام حقوقی، در مجموع ۶ زیرمجموعه تعریف شد که عبارت‌اند از: سلامت دستگاه قضا، قانون‌گرایی، اقتدار دستگاه قضا، استقلال دستگاه قضا، مشروعیت دستگاه قضا، بروکراسی قضایی. نتایج مقایسات زوجی در جدول ۱۴ ارائه شده است.

جدول (۱۴): ماتریس داوری مقایسه زوجی متغیر نظام حقوقی

متغیر	سلامت دستگاه قضا	قانون‌گرایی	اقتدار دستگاه قضا	استقلال دستگاه قضا	مشروعیت دستگاه قضا	بروکراسی قضایی	وزن نهایی
سلامت دستگاه قضا		۱/۳	۳	۱/۲	۲	۲	۰/۰۹۸
قانون‌گرایی			۵	۲	۴	۴	۰/۲۳۷
اقتدار دستگاه قضا				۱/۴	۱/۲	۱/۲	۰/۰۳۹
استقلال دستگاه قضا					۱	۱/۵	۰/۱۵۴
مشروعیت دستگاه قضا						۱/۵	۰/۰۰۶
بروکراسی قضایی							۰/۰۰۶

منبع: یافته‌های نگارندگان

متغیر علمی - فرهنگی

زیرمجموعه‌های متغیر کلان علمی - فرهنگی شامل ۷ متغیر در جدول ۱۵ تعریف و نتایج مقایسات زوجی ارائه شده است.

جدول (۱۵): ماتریس داوری مقایسه زوجی متغیر علمی - فرهنگی

متغیر	سواد و آگاهی	ارزش‌های ملی	اخلاق	نظام آموزشی	ارزش‌های اعتقادی	ارزش‌های بومی	فرهنگ گفت‌وگو	وزن نهایی
سواد و آگاهی		۵	۲	۴	۳	۵	۲	۰/۳۱۶
ارزش‌های ملی			۱/۴	۱/۲	۱/۳	۱	۱/۴	۰/۰۴۷
اخلاق				۳	۲	۴	۱	۰/۱۹۷
نظام آموزشی					۱/۲	۲	۱/۳	۰/۰۷۵
ارزش‌های اعتقادی						۱/۲	۳	۰/۱۲۱
ارزش‌های بومی							۱/۴	۰/۰۴۷
فرهنگ گفت‌وگو								۰/۱۹۷

منبع: یافته‌های نگارندگان

متغیر اقتصاد

زیرمجموعه‌های متغیر کلان اقتصاد شامل ۵ متغیر در جدول ۱۶ تعریف و نتایج مقایسات زوجی ارائه شده است.

جدول (۱۶): ماتریس داوری مقایسه زوجی متغیر اقتصاد

متغیر	درآمد سرانه	رونق اقتصادی	تورم	نرخ بیکاری	امنیت اقتصادی	وزن نهایی
درآمد سرانه		۳	۲	۵	۴	۰/۴۱۹
رونق اقتصادی			۱/۲	۳	۲	۰/۱۶
تورم				۴	۳	۰/۲۶۳
نرخ بیکاری					۱/۲	۰/۰۶۲
امنیت اقتصادی						۰/۰۹۷

منبع: یافته‌های نگارندگان

متغیر نظام امنیتی

زیرمجموعه‌های متغیر کلان نظام امنیتی شامل ۵ متغیر در جدول ۱۷ تعریف و نتایج مقایسات زوجی ارائه شده است.

جدول (۱۷): ماتریس داوری مقایسه زوجی متغیر کلان نظام امنیتی

متغیر	احساس امنیت	قوای امنیتی	پوشش امنیتی	آموزش	تجهیزات امنیتی	وزن نهایی
احساس امنیت		۱/۴	۲	۱/۲	۱/۳	۰/۰۹۷
قوای امنیتی			۵	۳	۲	۰/۴۱۹
پوشش امنیتی				۱/۳	۱/۴	۰/۰۶۲
آموزش					۱/۲	۰/۱۶
تجهیزات امنیتی						۰/۲۶۳

منبع: یافته‌های نگارندگان

با بررسی و اولویت‌بندی کلیه متغیرهای موضوع پژوهش، جمع‌بندی و نتایج حاصله در جدول ۱۸ ارائه می‌گردد.

جدول (۱۸): جدول نهایی متغیرهای مؤثر بر پدافند غیرعامل با تأکید بر ناآرامی‌های اجتماعی

اولویت	نام متغیر	متغیرهای زیرمجموعه به ترتیب اولویت
۱	سیاست داخلی	۱- مشروعیت سیاسی، ۲- نظام سیاسی، ۳- تنش‌زدایی، ۴- توسعه آزادی‌های مشروع، ۵- قدرت نرم
۲	معیارهای اجتماعی	۱- تعادل طبقاتی، ۲- وحدت ملی، ۳- همبستگی اجتماعی، ۴- نمودار جمعیت، ۵- نمودار مهاجرت
۳	علمی- فرهنگی	۱- سواد و آگاهی، ۲- فرهنگ‌گفتمان، ۳- نظام آموزشی، ۴- اخلاق، ۵- ارزش‌های اعتقادی، ۶- ارزش‌های ملی، ۷- ارزش‌های بومی
۴	اقتصاد	۱- درآمد سرانه، ۲- نرخ تورم، ۳- رونق اقتصادی، ۴- امنیت اقتصادی، ۵- نرخ بیکاری
۵	نظام حقوقی	۱- قانون‌گرایی، ۲- استقلال دستگاه قضا، ۳- سلامت دستگاه قضا، ۴- پروکراسی قضایی، ۵- مشروعیت دستگاه قضا، ۶- اقتدار دستگاه قضا،
۶	نهادی	۱- سلامت اداری، ۲- شفافیت سازمانی، ۳- پاسخگویی مسئولان، ۴- بروکراسی، ۵- سازمان‌های مردم‌نهاد، ۶- کار آبی، ۷- رویکرد سیستمی
۷	نظام امنیتی	۱- قوای امنیتی، ۲- تجهیزات امنیتی، ۳- آموزش، ۴- احساس امنیت، ۵- پوشش امنیتی
۸	رسانه	۱- پوشش رسانه‌ای، ۲- ابزار رسانه، ۳- محتوای رسانه

منبع: یافته‌های نگارندگان

در جمع‌بندی مباحث مربوط به استخراج و اولویت‌بندی متغیرهای کلان مؤثر بر پدافند غیرعامل با تأکید بر ناآرامی‌های اجتماعی، همان‌گونه که در جدول ۱۶ مشاهده می‌شود، اولویت اول مربوط به متغیر کلان سیاست داخلی بوده و در میان زیرمجموعه‌های آن، متغیر مشروعیت سیاسی از اولویت بالاتری نسبت به سایر متغیرها برخوردار است. متغیر کلان معیارهای اجتماعی در اولویت دوم جای دارد و از میان زیرمجموعه پنجگانه آن، متغیر تعادل طبقاتی اولویت بالاتری نسبت به سایر متغیرها دارد. در میان متغیرهای کلان بررسی شده، رسانه در اولویت آخر جای دارد و از میان زیرمجموعه سه‌گانه آن، متغیر پوشش رسانه‌ای از اولویت بالاتری برخوردار است.

نتیجه‌گیری

بازدارندگی در میان اهداف پنجگانه تعریف شده در پدافند غیرعامل جایگاه ویژه‌ای دارد. به نظر می‌رسد توجه کارشناسان به این رویکرد، به ویژه در خصوص تهدیدات مردم محور بسیار ضروریست و به دلیل ماهیت خاص این نوع از تهدید از جمله: تداوم، گسترش و سرایت به سایر شهرها و مناطق، احتمال اقدامات مخرب، خشونت و غیره، ضرورت دارد سازوکار لازم جهت پایش متغیرهای مؤثر در وقوع این تهدید، به روش‌های علمی و کارشناسانه به کار گرفته شود. بدیهی است در صورت اقدام به موقع و پیش‌دستانه، از وقوع این نوع از تهدیدات و آسیب‌های مادی و غیرمادی و تبعات ناشی از آن جلوگیری به عمل می‌آید.

در این مطالعه، معیارهای استخراج شده طی فرآیند انجام پژوهش با بهره‌گیری از روش تحلیل سلسله‌مراتبی و مقایسات زوجی، باهدف شناسایی متغیرهای کلان مؤثر در پدافند غیرعامل در محدوده ناآرامی‌های اجتماعی (تهدیدات مردم‌محور) استخراج و

اولویت‌بندی شدند.

نتایج این پژوهش بر اهمیت متغیرهای غیر کالبدی در حصول به هدف بازدارندگی در پدافند غیرعامل شدیداً تأکید دارد. این موضوع خصوصاً به این دلیل اهمیت دارد که عمده پژوهش‌ها در پدافند غیرعامل به حوزه‌های کالبدی و زیرساختی می‌پردازند و حال آنکه نتایج این پژوهش، گویای روابط پیچیده‌تری میان متغیرهای مؤثر در این علم است. بر این اساس دستاوردهای این تحقیق ابزارهایی برای کنترل حوزه مأموریتی برای مدیران ارشد پدافند غیرعامل در مقیاس ملی و استانی فراهم می‌کند. مدیران از توانایی پایش سیستم پدافند غیرعامل برخوردار بوده و می‌توانند ضمن اعلام موارد مدنظر به مدیران زیرمجموعه خود، اختراها و هشدارهای راهگشا را نیز به موقع و بر مبنای رویکرد و اولویت بازدارندگی، اعلام نمایند.

همچنین به کمک دستاوردهای این پژوهش، تشخیص حوزه‌های بحرانی در ساختار موجود و نیز آتی سیستم برای تمرکز حوزه فعالیت سازمان و تعریف پروژه و پژوهش از طرف نظام مدیریتی پدافند غیرعامل میسر است. لذا ابزار مستدلی در برنامه‌ریزی و تخصیص بودجه و اعتبارات در اختیار دستگاه‌های ذی‌ربط قرار می‌دهد.

نتایج پژوهش همچنین بر ارتباط اندام‌وار^۱ میان نظام مدیریتی پدافند غیرعامل و حوزه‌های مدیریتی مرتبط تأکید دارد. بر این اساس به منظور محقق شدن اهداف تعریف شده خصوصاً هدف بازدارندگی، ضروریست مدیران پدافند غیرعامل، شاخص‌ها و نمودار تغییرات آنها را از سازمان‌های ذی‌ربط اخذ و آثار این متغیرها را بر نظام پدافند غیرعامل در ارتباط متقابل با سایر مدیران تحلیل نمایند.

منابع

- اصغریان جدی، احمد (۱۳۸۶)، الزامات معمارانه در دفاع غیرعامل پایدار، چاپ اول، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- بشیریه، حسین (۱۳۸۴)، آموزش دانش سیاسی، چاپ چهارم، نشر نگاه معاصر، تهران.
- بنتلی، ای. ین، آلن ال. پال م. سومک گ.، گراهام ا. (۱۳۸۵)، محیط‌های پاسخ‌ده، مترجم: مصطفی بهزادفر، چاپ دوم، مرکز انتشارات دانشگاه علم و صنعت ایران.
- بهشتی، محمدباقر؛ زالی، نادر (۱۳۹۰)، شناسایی عوامل کلیدی توسعه منطقه‌ای با رویکرد برنامه‌ریزی بر پایه سناریو: مطالعه موردی استان آذربایجان شرقی، برنامه‌ریزی و آمایش فضا، ۱: ۶۴-۴۱.
- بوزان، باری (۱۳۹۷)، مترجم: پژوهشکده مطالعات راهبردی، مردم دولتها و هراس، چاپ پنجم، پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران.
- پاکزاد، جهان‌شاه؛ بزرگ، حمیده (۱۳۹۵)، الفبای روانشناسی محیط برای طراحان، چاپ چهارم، انتشارات آرمانشهر، تهران.
- جهان‌تاب، محمد (۱۳۹۰)، تأثیر سرمایه اجتماعی بر احساس امنیت، پایان‌نامه دکتری جامعه‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبایی.
- حسینی، سید بهشید؛ کاملی، محسن (۱۳۹۴)، معیارهای پدافند غیرعامل در طراحی معماری ساختمان‌های جمعی شهری، نشریه آرمانشهر، پاییز و زمستان ۹۴. شماره ۱۵، صص ۱۵۹-۱۷۴.
- سازمان پدافند غیرعامل کشور (۱۳۹۸)، سند راهبردی پدافند شهری، ناشر: سازمان پدافند غیرعامل کشور، تهران.
- سلمانی، محمد؛ کاظمی، نسرین و مطوف، شریف (۱۳۹۵)، شناسایی و تحلیل تأثیر متغیرها و شاخص‌های تاب‌آوری: شواهدی از شمال و شمال شرقی تهران، نشریه تحلیل فضایی مخاطرات محیطی، سال سوم، شماره ۲.
- زیاری، ک. (۱۳۹۶)، مکتب‌ها، نظریه‌ها و مدل‌های برنامه و برنامه‌ریزی منطقه‌ای، انتشارات دانشگاه تهران.
- فکوهی، ناصر (۱۳۹۴)، صدور یک پرسش از فرهنگ، چاپ اول، انتشارات طاعتی، تهران.
- کاتوزیان، ناصر (۱۴۰۰)، مقدمه علم حقوق، چاپ سیزدهم، انتشارات گنج دانش، تهران.
- مشهدی، حسن (۱۳۹۵)، ارزیابی تهدیدها؛ آسیب‌پذیری و ریسک در زیرساخت‌های حیاتی، دانشگاه صنعتی مالک اشتر.

¹ Organic

ناجی، سعید، (۱۳۸۵)، نقدی بر آموزش روش تحقیق در نظام آموزشی کشور، فصلنامه روش‌شناسی علوم انسانی، سال ۱۲، ش ۴۷. وزارت مسکن و شهرسازی، معاونت امور مسکن و ساختمان، مقررات ملی ساختمان (۱۳۹۵)، مبحث ۲۱، نشر توسعه ایران. هاشمی فشارکی، سیدجواد. (۱۳۹۷)، مبانی طراحی محله‌ی امن و پایدار. چاپ اول. ناشر: مرکز مطالعات پژوهشی بعثت وابسته به سپاه محمد رسول‌الله (ص)، تهران.

Bielai, S., Morozov, I., & Tylchik, V. (2018), The innovative approach to the crisis situations monitoring of the social and economic origin that endanger the security of Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*, 4(3), 15-21.

Burton, I. Kates, R. W and White, G. F. (1999), *The environment as hazard*, Oxford university press, New York.

Byun, G., & Ha, M. K. (2019), An analysis of crime safety evaluation indicators in urban outdoor public space by using AHP. *Journal of the Architectural Institute of Korea Planning & Design*, 35(5), 11-20.

Buzan, B.G. (2007) , *People, states and fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. ECPR press.

Braziel, R. (2006), *Impact of Homeland Security Communities of Learning: Developing a Strategy for Training and Collaboration*, Ph.D. Thesis, Naval Postgraduate School, Monterey, California.

Catherine A. Luther , Carolyn Ringer Lepre , Naeemah Clark. (2017), *Diversity in U.S. Mass Media*, Wiley Blackwell.

Chander, M., Jain, S.K. and Shankar, R. (2013), Modeling of information security management parameters in Indian organizations using ISM and MICMAC approach, *Journal of Modelling in Management*, Vol. 8 No. 2, pp. 171-189. <https://doi.org/10.1108/JM2-10-2011-0054>

Haines, S . (2000), *The Systems Thinking Approach to Strategic Planning and Management*. 1st edition. CRC Press.

Herbert Lionel Adolphus Hart. (1959), *The Concept of Law*. Oxford University Press.

Jacobs, J. (1961), *The death and life of great American cities*. Random House LLC.

Kim, J. H., & Barnett, G. A. "A Structural Analysis of International Conflict: From a Communication Perspective". *International Interactions*, 33(2), 135–165.2007. <http://doi.org/10.1080/03050620701277764>

Kaur, B., Ahuja, L., & Kumar, V. (2021), Developing a Conceptual Model for Crime Against Women using ISM & MICMAC. *Recent Advances in Computer Science and Communications (Formerly: Recent Patents on Computer Science)*, 14(4), 1308-1320.

Kronfeld, M. J. (2018), *The construction and prioritization of threats in the post-Cold War era and the evolution of American national security policy* (Doctoral dissertation, Rutgers University-Graduate School-Newark).

Long, J. (1978), *Creating Architectural Theory: The Role of the Behavioral Sciences in Environmental Design*. Van Nostrand Reinhold.

Mankiw, N. G. (2020), *Principles of Economics*. nine editions. Harcourt.

Mead, Margaret. (1959), *People and Places*. Bantam Pathfinder Editions.

Meiss, P. V. (2000), *Elements of Architecture: From Form to Place* . Routledge.

Nye, J.S. (2011), *The Future of Power*. Public Affairs.

Rapaport, A. (1982), *The Meaning of the Built Environment, a nonverbal communication approach*, the university of Arizona press Tucson.

Satty, T. L. (1980), *The Analytic Hierarchy Process*, New York.

Turner, H. (2016), *Passive urban defense*. England, Oxford: Oxford press.

نحوه ارجاع به مقاله:

آیاتی‌فرد، عباس؛ نیری‌فلاح، سیامک؛ خلیلی، اکرم؛ عظیمی‌آملی، جلال (۱۴۰۱)، متغیرها و معیارهای مؤثر بر پدافند غیرعامل در مواجهه با تهدید ناآرامی‌های اجتماعی در محدوده کشور ایران، فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی، ۱۱ (۴۴)، ۱۷۸-۱۹۱، [Dor: 20.1001.1.20087845.1401.11.44.11.4](https://doi.org/10.1001.1.20087845.1401.11.44.11.4)

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author (s), with publication rights granted to *Journal of Geography and Environmental Studies*. This is an open – access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

